

A

Αβ (ουσιαστικό) = κυνήγι, θήραμα.

Παράχεται από το τουρκικό *av* = κυνήγι (ζώων, πουλιών, ψαριών).

πχ: «Ολ' μέρα περπατούσαμι, δυο άβια βαρίσαμι».

Αβρουμ'λάτ (ουσιαστικό) = ροζ μεγάλομανιτάρι.

Η οναμασία οφείλεται μάλλον στην ομοιότητα με το σχήμα και το χρώμα του αυγού.

πχ: «Βρήκα τ'ς καστανιές κι έμασα ένα τσιουβαλούδ' αβρουμ'λάτια. Τα τηγάνησι η κυρά κι γίν' καν μο ' να τρώς».

Αβτζής: (ουσιαστικό) = κυνηγός.

Προέρχεται από το τουρκικό *avcı*.

πχ: «Απού πότι ρε Κώτσου γίν'κισ αβτζής».

Αγάλια-γάλια(επίρρημα) = σιγά σιγά.

Παράχεται από το μεσαιωνικό επίρρημα «γαληνά» = σιγά, κι αυτό από το επίθετο «γαληνός» = σιγός.

πχ: «Αγάλια-γάλια να πα'αίν'ς να μη πέ'εις».

Αγγειό(ουσιαστικό) = αγγείο, δοχείο νοικοκυριού.

Από το αρχαίο ελληνικό ουσιαστικό «αγγείον».

πχ: «Φέρι μουρ' Μαρία ένα 'γγειό να βάλου λίγου πιτ'μέζ'», «Τλύνι καλά τα 'γγειά να μη κόψ' του γάλα».

Αγγουνάρ' (ουσιαστικό) = γωνιακός λίθος οικοδομής.

Από το αρχαίο ελληνικό ουσιαστικό «αγκώνη» + την υποκοριστική κατάληξη -αρι.

πχ: «Ολ' μέρα πιλικούσι αγγουνάρια. 'βγαλαν φουλτάκισ τα χέρια τ'», «Αμα έχει καλά αγγουνάρια του σπιτ' δεν πέφτ'».

Αγιάζ' (ουσιαστικό) = πρωινή ή νυχτερινή τσουχτερή ψύχρα.

Από το τουρκικό *ayaz* με την ίδια σημασία.

πχ: «Στέκουμαν λόρτους, καρτιρούσα τα γίδια κι μ' έφαχι τ' αγιάζ'».

Αγκαίους (ουσιαστικό) = υπαίθριο αποχωρητήριο.

Από το αναγκαίος < ανάγκη = φυσική ανάγκη, αποπάτηση.

πχ: «Σύρι σφάλνα τ' πόρτα απ' τουν αγκαίου, να μην πάν' τα 'ρνίθια μέσα», «-Μάνα, μάνα μι πουνάει η βούζα μ'. -Τ'λάλει στον αγκαίου».

Αγκλέφαρους (ουσιαστικό) = το μέτωπο.

πχ: «Έσκυφα να βγάλου νιρό απ' του π'γάδ' κι βάρισα τουν αγκλέφαρου σ' ένα σίδηρου».

Αγριντιά (ουσιαστικό) = Ξύλινο χοντρό δοκάρι από ολόκληρο κορμό δέντρου.

Από το ουσιαστικό «άκρον» = το έσχατο, το ψηλότερο σημείο.

πχ: «'βγαλι τ'ς αγριντιές απ' του πάτωμα κι έβαλι τσιμιντένια δουκάρια», «Τ'ήρι τα βόδια κι πήγι στον β'νό να τραβήξ' δυο αγριντιές».

Αδειάζου (ρήμα) = ευκαιρώ.

Από το μεσαιωνικό αδειάζω = ευκαιρώ < αρχ. ουσιαστικό άδεια.

πχ: «Θέλου κι γώ να πάου στον ισπρινό, μα δεν αδειάζου», «άμα ξαδειά'εις, έλα να τα πούμι».

Αδεκάζω (ρήμα) = κερδίζω σε αγώνα.

Από το αρχαίο ελληνικό ρήμα «δεκάζω» = δωροδοκώ.

πχ: «Τι να σε παίζω ρε Γιώρ' ξιρή, αφού κάθι μέρα σε αδικάζου», «Το Ζαγκλιβέρι μας αδέκασι σ' μπάλα, τέσπια μι κανένα».

Αδιάζουμι (ρήμα) = βιάζομαι.

Από το προθετικό α- και το ρήμα βιάζομαι.

πχ: «Κρένι γλήγουρα γιατί αδιάζουμι να προφτάσου να πάρου λειτουργιά», «Ε, αυτός η Κώτσιους, ουλουένα αδιάζιτι. Δεν τουν είδα μια φορά να πιρπατάει σιγά».

Αδουκάν' (ουσιαστικό) = αλωνιστικό ξύλινο εργαλείο (φαρδύ σανίδι) με πυριτόλιθους στην κάτω πλευρά, για το τσάκισμα των σταχυών στο αλώνι.

Από το δοκάνν < δόκη < δέχομαι.

πχ: «Ζέφι τ'ν αδουκάν' και ανέβα απάν'», «Τάρι τ'ν αδουκάν', βάλι τ'ς αδουκανόπιτρις που λείπν'ν και βρέξ' την να φουσκώσ'».

Αϊνατζής (ουσιαστικό) = πεισματάρης.

Από το τουρκικό *inat* = πείσμα.

πχ: «Η γιρό-Γιώρας ήταν πολύ αϊνατζής στα νιάτα τ'».

Αϊνατζής (επίθετο) = ο πεισματάρης.

Από το τουρκικό *inat* = πείσμα.

πχ: «Τέτοιους αϊνατζής που είσι, πώς να βάλ'ς κρέας απάνου σ'», «Ε, αϊνατζίτ'κου νταμάρ'. Τουν είπα τουν ξαναείπα, μι τίπουτα δεν καταλαβαίν'».

Αλ'μπίζουμι (ρήμα) = λαχταρώ, μου αρέσει πολύ.

Πρόέρχεται από το ελληνικό προθεματικό α και το θέμα του λατινικού ρήματος *libido* = επιθυμώ. Μεσαιωνικά συναντούμε το ρήμα ως λιμβ - ίζομαι

πχ: «Τ' αλ'μπιό'κα αυτό του κουρίτσ'».

Αλάργα (επίρρημα) = μακριά.

Από την ιταλικήν φράση *alla larga* = στο ανοιχτό πέλαγος.

πχ: «Ήταν αλάργα του γ'ρούν' κι δεν του μπασιάρντ'σι», «Έχου καστανιές αλλά είναι πουλύ αλάργα», «Τέτασι, πάει αλάργα».

Αλέγρους (επίθετο) = απονήρευτος, ευθύς άνθρωπος.

Από το ιταλικό *allegro* = ζωηρός.

πχ: «Η Κατίνα τα λίει ούλα. Είναι πουλύ αλιέγκρα!»

Αλισβιρίσ' (ουσιαστικό) = δοσοληψία.

Από το τουρκικό *alısverıs* = πάρε-δώσε.

πχ: «Μάλουδάμι μι τουν Κώτσιου και δεν έχουμι αλισβιρίσ'», «-Τως πάει τ' αλισβιρίσ' Σουφιά;

-Χαμένα πράματα. Η κόσμος είναι σφιχτός».

Αλτσιάκ'ς: (επίθετο) = ασταθής, ανίκανος.

Πρόέρχεται από το τουρκικό *alsak*.

πχ: «Τέτοιους αλτσιάκ'ς που είσι, τι προκουπή γυρέβ'ς».

Αλυχτώ (ρήμα) = πηδώ, γαυγίζω.

Από το αλυκτώ < αρχ. υλακτώ = γαβγίζω.

πχ: «Ούλ'ν' νύχτα αλυχτούσαν τα σκ'λιά. Σίγουρα κα'να ζ'λάπ' κατέφ'κι στον χουριό».

Αμανάτι (ουσιαστικό) = ενέχυρο, άχρηστο, ξεχασμένο αντικείμενο.

Από το τουρκικό *amanet* = ενέχυρο.

πχ: «Έφ'γ' η Γαλατσιάνους κι μας άφ'σι του τουρβάτ' αμανάτ'». «Τάρι τα ρούχα σ' ούλα. Μη μας αφή'εις κανένα αμανάτ'».

Άμπταλούς & αμπτάλης (επίθετο) = αδέξιος.

Από το τουρκικό *aptal* = ηλίθιος, ντυμένος με αμέλεια.

πχ: «Α, ρε αμπτάλ! Δε του τσακίων'ν έτσι τ' αλέτρ'», «Ντιπ άμπταλός ίνι η Γιούρ'ς. Στου θέρου τα χέρια τ' είναι ούλου κουμμένα».

Ανάκαρα (ουσιαστικό) = σωματική δύναμη, αντοχή.

Η ρίζα της λέξης είναι μεσαιωνική.

πχ: «κρίμα βρε, δεν εχ'ς ανάκαρα να κουμαντάρ'ς τ' αλέτρι, λιχούν τα χέρια σου».

Ανάμ' (ουσιαστικό) = κατόρθωμα, άθλος (με σημασία ειρωνική).

Από το τουρκικό *nam* = τιμή, κλέος, όνομα μάλλον κακό.

πχ: «Όταν ήταν νια η Κατίνα κι πήγι Σαλονίκ', έφκιασι ανάμια που βούιξι η τόπους», «Τι ανάμ' ήταν κι αυτό χιέ μ' να σφάξι του χρουν', να του φάτι ούλου κι να πιείτι κι ένα βαρελ' κρασί».

Ανιθάρρητο (επίθετο) = απρόβλεπτο, ξαφνικά.

Από το αρχαιοελληνικό «αναθαρρεύω» = παίρνω θάρρος.

πχ: «Βρε, βρε καλλώστου! Πως ήταν αυτό του ανιθάρρητου;»

Ανιθάρρητου (επίρρημα) = απρόβλεπτο, ξαφνικό.

Από το «αναθαρρεύω».

πχ: «Τι ανιθάρρητου ήτνα αυτό που μας βρήκι».

Ανισκουμπώνουμι (ρήμα) = σηκώνω τα μανίκια, ετοιμάζομαι.

Από το μεσαιωνικό *ανασκομπώνω* < ανά + κομβώνω < αρχ. κομβώ < κόμβος.

πχ: «Στέκιτι σ'ν αρχή στουν τράφου, φτάει τα χέρια τ' ανισκουμπώνιτι, τσακίων' του θ'κέλ' και αρχινάει μπάκα μπούκα. Σι δυο ώρις του μπίτ'σι τ' αμπιλούδ'».

Αντάμ'ς (ουσιαστικό) = γενναίος, παλληκαράς, αλλά και ραχιάς.

Παράχεται από το τουρκικό *adam* = άνθρωπος

πχ: «Ε αντάμ'ς κι αυτός, να μην ακούει τουν μπατέρα τ'».

Αντέτ' (ουσιαστικό) = έθιμο, συνήθεια.

Από το τουρκικό *adet* = έθιμο.

πχ: «Ιμείς στου χουριό έχουμι αντέτ' να σφάζουμι πέτ'νου στα θιμέλια, στου καινούργιου σπιτ'», «Στου γάμου έχουμι χίλια δυό αντέτια».

Αντζιάκ' (επίρρημα) = ακριβώς, ότι πρέπει.

Παράχεται από το τουρκικό *ançak* = μόλις.

πχ: «Ήρτις αντζιάκ'» (= στην ώρα σου).

Αντιβράει (ρήμα *γ'πρ*) = αναβλύζει.

Από το «αναβρύζω» (ανά = βρύω).

πχ: «Ακεί σ'ν άκρια στου χουράφ' έχει μια αντιβρυτσούρα κι ουλουένα ανιβράει νιρό».

Αντίρα(ουσιαστικό) = συνώνυμη της λέξης συμπλιά (πατημασιά).

Παράχεται από το ρήμα: *ξιαντιρεύου* = προσπαθώ να ξεμπερδέψω τις πατημασιές του ζώου και ακολουθώντας τες φάχνω να το βρω.

πχ: «Ξιαντέριψα μεσ' στου χιόν' κι τουν βρήκα του λαχό στου πουρνάρ'».

Αντραλίζουμι: (ρήμα) = ζαλίζομαι.

Προέρχεται από το μεσαιωνικό ρήμα *τραλίζομαι*. Παράχεται από: *αντράλα* – ζάλη.

πχ: «Έχου κάτ' αντραλάδες τώρα τιλιορταία κι δε μπουρώ να δ'λέψω, «Κάθι τόσου αντραλίζουμι, δε ξέρου τι έχου».

Ανώνα (ουσιαστικό) = οικιακή επάρκεια ενός αθαθού για μια χρονιά.

πχ: «Ϊβγαλα 'σταρ' ίσια-ίσια για τ'ν ανώνα μ'».

Αξαμώνω (ρήμα) = αχριεύω, ερεθίζομαι.

Από το τουρκικό *ουσιαστικό ακμί* = ιδιότροπος, πείσμων.

πχ: «Σι χ'τάζου αξαμουμένου. Τι έπαθις πάλι;» «Μόλις άκουσα ικίνα τα λόγια, αξάμουσα και θόλουσι του μυαλό μ'».

Απέθατο (επίρρημα) = γερό, παντοτινό, αθάνατο.

Από το στερητικό α + πέθανα <πεθαίνω.

πχ: «Μ'έφκιασι η Παπαφίλ'ππας ένα σαμάρ' απέθατου», «Αγρόρασα ένα ζιβγάρ' παπούτσια, απέθατα».

Απλουιούμι (ρήμα) = απαντώ.

Από το από-λογούμαι = απολογιέμαι.

πχ: «Τουν προμηθήμι να μην απλουιέται όταν δεν ξέρ' ποιος τουν φουνάζ'».

Απόπατος (ουσιαστικό) = αφοδευτήριο.

Από το αρχαίο ελληνικό ρήμα «αποπατώ» = παραμερίζω για χάρη φυσικής ανάγκης

Με την ίδια σημασία χρησιμοποιούνται και τα ουσιαστικά «αρχαίος» και «χρεία».

πχ: «Σύρι σφάλνα τ'ν πόρτα απ' τουν απόπατου να μη μυρίζ'».

Απόστασα (ρήμα) = κουράστηκα.

Από το αποσταίνω < αφίστημι.

πχ: «Ίδια μι τ'ν ώρα μπίτσ'αμι του χουράφ', μα αποστάσαμι πουλί».

Παράχρωγο: αποσταμένος = κουρασμένος, αποκαμωμένος.

πχ: «Η Γιώρ'ς κ'μάτι. Μη το δ'χι'εις ντιπ. Είναι αποσταμένους».

Απουλιάνα (ουσιαστικό) = ακάλυπτη έκταση.

Πιθανόν προέρχεται από το ρήμα «απολύω» = αφήνω κάτι ελεύθερο.

πχ: «Γιόμουσαν οι απουλιανές ακρίδα».

Απουλνώ (ρήμα) = αφήνω ελεύθερο.

Από το «απολύω» κι αυτό από το «απολύω» = τελειώνω.

πχ: «Μόλις απολύκ' η δάσκαλος, τα μ'κρά ούλα πλαλούν στα κιράσια», «Άμα δεν απολύκ'ν του νιρό κι σήμερα, θα ξιραθούν ούλα τα ζαρζαβάτια».

Απουρίχνου (ρήμα) = αποβάλλω (χρήση συνήθως για εγκύους).

Σύνθετο από την πρόθεση «από» + ρήμα «ρίχνω».

πχ: «Μη τ' ζουρ'εις τα' φουράδα, γιατί θ' απουρίζ'»

Σημ. Η γυναίκα που αποβάλλει λέγεται «απουρ'γμέν'».

Απουσκούτιου (ουσιαστικό) = μέρος που δεν το πιάνει ο άνεμος.

πχ: «Πάρι τ' αρνιά κι σύρι γλήγουρα απουσκούτιου, γιατί θα θερίσ' η βουριάς».

Απουσταμένους (επίθετο) = κουρασμένος, αποκαμωμένος.

Από το ρήμα αποσταίνω < αρχ. «αφίστημι».

πχ: «Άμα είδι απουσταμένους δεν έχ'ς όριζ' για τίπουτα», Μη μι κρέν'ς ντιπ! Είμι τόσο απουσταμένους που δεν μπουρώ να παίξω τα πουδάρια μ'».

Απουσώνω (ρήμα) = αποτελειώνω.

Από τη σύνθεση της πρόθεσης «από» με το αρχαίο ελληνικό ρήμα «σώνω» = αρκώ, τελειώνω.

πχ: «Έναν όρχου έχου ακόμα για ν' αποσώσου του χουράφ'», «Όλ' μέρα έκρουα μι του τσ'κούρ' να γκριμίσου τ'ν καστανιά, ώσπου ύστερα απ' του γιόμα ήρτι η Κώτσιους μι του θ'κό τ' του τσ'κούρ και τ'ν αποσώσαμι».

Αραβάν' (ουσιαστικό) = περπατησιά αλόγου.

Από το τουρκικό rahnan = πλαγιοποδισμός αλόγου (αρβανλίδικο τρέξιμο, αλαβανλίδικο άλογο).

πχ: «Η φουράδα πάϊνι τα' αρραβάν'. Σι μ'ση ώρα έφτασα στα Νουμπιά».

Αραθ'μώ (ρήμα) = αναπολώ, επιθυμώ πολύ.

Πρόκειται για λαϊκότερο τύπο του ρήματος «αναθυμούμαι» = θυμάμαι κάτι που μου διεγείρει τον πόθο.

πχ: «Θα φύβγρου, αλλά θα μ' αραθ'μήσεις γλήγουρα».

Αργάσ' (ρήμα) = να γίνει, να ωριμάσει.

Από το «αργάζω» = αναδεύω, ζυμώνω < αρχ. οργάζω.

πχ: «Αφ'δα του κρασί ένα μήνα στου βαχιόν' για να αργάσ' καλύτερα».

Αρίδα (ουσιαστικό) = α) ξυλουργικό εργαλείο, γεωτρύπανο.

β) βκωπτικά, το πίσω μέρος του ποδιού, ή όλο το πόδι.

Παράχεται από το αρχαιοελληνικό αρίς.

πχ: «Αν'ξα με τ'ν αρίδα δθο τρύπις στου σανιδ'», «Τότι να βραδιάσ' να τιντώσου τ'ν αρίδα μ'».

Αρίτσιος (ουσιαστικό) = ο σκαντζόχοιρος.

πχ: «Ττους άχαρους πάτ'ε μι τ' αυτουκίνητο στου δρόμου έναν αρίτσιου;».

Παράχρωγο είναι το ρήμα αρ'τσιώνουμι = μου σηκώνεται η τρίχα, ανατριχιάζω.

πχ: «Μόλις είδα του φιδ' στα πουδάρια μ', αρ'τσιώθηκα. Παίρνου γλήγουρα τ'ν τσάπ', του κουπανώ μια κ' του κόβου στ' μέσ'».

Αρμίζου (ρήμα) = βουτώ στο ζουμί του φαγητού.

Ίσως από το ρήμα «αρμυρίζω».

πχ: «Μάνα βάλι λίγου ζιμούδ' ν' αρμίσου τ' χαψιά μ'», «Τρόσιχι, όταν αρμί'εις να μι στάζισι».

Αρταίνουμι (ρήμα) = δε νηστεύω, τρώω αρτήσιμα.

Από το αρχαίο ελληνικό ρήμα «αρτύνω» = καρυκεύω.

πχ: «Βαγγελιώ, βάλι μιζέ ό,τ' έχ'ς γιατί ζω δε νηστεύου, αρταίνουμι», «Δεν αντρέπισι βρε πιδουδι μ' ν' αρταίνισι σήμερα Τιτράδ' μέρα!»

Αρτηρίζου (ρήμα) = αυξάνω, πολλαπλασιάζω.

Προέρχεται από το τουρκικό artıtmaκ.

Παράχρωγο: αρτίρ'σμα = περίσσειμα.

πχ: «Του σταρ' αρτήρ'σι φέτου».

Ασ'νόματους (επίθετο) = συνονόματος (θηλυκό: ασ'νοματίνα = συνονόματη).

Παράχεται από το προθετικό «α» και παραφθορά της λέξης «συνονόματος».

πχ: «Γεια σου ασ'νόματι» (συνηθισμένος χαιρετισμός).

Ασκάμπαστους (ουσιαστικό) = αυτός που δεν γνωρίζει τίποτε σχετικά με κάτι.

Παράχεται από το στερητικό α + σκαμπάζω = γνωρίζω, καταλαβαίνω (μεσαιωνικό ρήμα σκοιμβάζω = βλέπω).

πχ: «Βρε ασκάμπαστου τέκνου! Κρούει μια τσ'κουριά ιδώ, κι μια ένα στρέμμα μακριά».

Παράχρωγο: ασκαμαστάδα = τέλεια άχνοια.

πχ: «Η δ'λεια αυτή δε θελ' ασκαμασταδά».

Άσουγους (επίθετο) = αγενής, ανεπρόκοπος.

Προέρχεται από το ελληνικό στερητικό α και την τουρκική λέξη soy = γένος.

πχ: «Άσουγους κι αυτός ου άνθρωπος».

Παράχρωγα: ασουγάδα (η) = έλλειψη τάξεως, αγένεια, άσουγα (επίρρημα) = ανοικοκύρευτα.

Αστοχώ (ρήμα) = ξεχνώ.

Από το ρήμα «αστοχώ» = αποτυγχάνω.

πχ: «Μόλις φύβγ'ς απ' του σπít' μην αστουχή'εις να κατιβά'εις του φαί' απ' τ' φωτιά», «Ε αυτό του πιδί ντιπ ξιαστόχαστου είναι. Δεν μπουρείς να του σιγουρέψ'ς για μια δ'λεια. Ούλου αστουχάει. Είναι μο' για δικανίκ'».

Άτζα (ουσιαστικό) = το κάτω μέρος της γάμπας.

Από το τουρκικό *incik* = κόκκαλο της κνήμης ή ποδιού ζώου.

πχ: «Τήρα να πιταλώσου του μ'λάρ και μι κουπέαν'σι μια κλουτριά στ'ν ατζά, μι πέθανι. Κ'τσαίνου ένα μήνα κι ακόμα μι πουνάει».

Ατόφιους (επίθετο) = ολόκληρος, άθικτος.

Παράχεται από το μεσαιωνικό «αυτόφους» και αυτό με τη σειρά του από το αρχαιοελληνικό «αυτοφυής».

πχ: «Τουν ξιανέχουσαν (= ξέθαψαν) ατόφιου» (για νεκρό).

Ατρόιστους (επίθετο) = άνθρωπος με αντικανονική συμπεριφορά.

Από το «ατρόχιστος» σε χρήση μεταφορική.

πχ: «Ε, αυτός η Σουτήρ'ς ντιπ ατρόιστους είναι. Ίλιχι κατ' σαχλαμάρις στον καφινείου κι ούλνι τουν πιρ'ηιλούσαν», «Ατρόιστους άνθρωπους αυτός η Κώτσιους. Δεν παίρν' απου λό'ια. Αυτός θα κάν' του θ'κότ».

Αυγατίζου (ρήμα) = μεγαλώνω.

Από το εβραϊκό < εκβαίνω.

πχ: «Σύρι στου ράφτ' να σ' αυγατίσ' λίχου του παλτό γιατί τράνιπι του πιδούδ' κι κόντιπι».

Αφ'κριούμι (ρήμα) = ακροάζομαι, αφουγκράζομαι, κρυφακούω.

Από το αρχαίο Ελληνικό επακροώμαι.

πχ: «Μην τουν αφ'κρίέσι ντιπ, αυτός δε ξέρ' τι λέει».

Αχαμνά (επίρρημα) = αίσθημα δυσφορίας, ζάλη.

Παράχεται από το προθετικό α + το μεσαιωνικό ουσιαστικό χαμνός = νωθρός, άτονος (αρχ: χαυνός).

πχ: «Αχαμνά πιρνάτι' απ' ούλα τα καλά έχιτι».

Αχμάκ'ς (επίθετο) = αφελής, αμόρφωτος αλλά και αυτός που προδίδει μυστικό.

Παράχεται από το τουρκικό *ahmak*.

πχ: «Αχμάκ'κου τέκνου ό,τ' να του πεις θα του μαρτυρήσ'».

Αχρειάν'ς (επίθετο) = αλήτης, τεμπέλης.

Από το αχρείος < α+χρεία = ανάγκη = κακός, ακατάλληλος.

πχ: «Ας τουν ακούν του αχρειάν'. Αυτός αντάμ'ς δε γένιτι».

Αχών' (επίθετο) = αχόρταχο.

Από το στερητικό α + χώνη = χύτρα, χωνί.

πχ: «Έρ'χνα, έρ'χνα νιρό αλλά του χώμα ήταν αχών'. Ντιπ δε στέκ'νταν'».

Αψύς (επίθετο) = οξύθυμος, εριστικός.

Αποκόπηκε από τα αρχαία σύνθετα αψί-μαχος, αψί-θυμος.

πχ: «Μην του σ'νουρί'ς. Είναι αψύς, αλλά τουν πιρνάει γλήγουρα. Έτσ' είναι κι στη δ'λειά τα' πουλύ αψύς».

B

Β'λάρ' (ουσιαστικό) = τόπι ύφασμα.

Από το μεσαιωνικό βηλάριον < λατινικό *volarium* = παραπέτασμα.

πχ: «Τήρα ένα β'λάρ' χασέ, έραψα ένα σουρό ρούχα κι θέλω κι άλλου», «Τήρα στου μαχαζί μι κατέβασι η μαχαζιάς ένα σουρό β'λάρια, κανένα δε μ' άρισι».

Βαβά (ουσιαστικό) = γριά.

Από το μεσαιωνικό βαβά < σλαβικό *baba*.

πχ: «Τ'μανιά παλιότερα τ'ν ίλιχαν βαβά».

Βάζου: (ρήμα) = προκαλώ θόρυβο – εκτυρσοκροτώ.

Προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα βάζω ή βιβάζω = μιλώ, λέγω.

πχ: «Ντ'μπασκαλιά βάζουμι τάπεις»

Βαζουκουπύ: (ρήμα) = προκαλώ έντονο κρότο ή θόρυβο.

Προέρχεται από την σύνθεση βάζω + κοπύ.

πχ: «Τα κανόνια βαζουκουπούν σήμιρα».

Βαΐζου (ρήμα) = χέρνω, κλίνω από το βάρος ή τα γεράματα.

Προέρχεται από το ρήμα βαγίζω που βγαίνει από το ουσιαστικό βάγος + την κατάληξη – ίζω.

πχ: «Βαΐσ' η στάμνα κ' έπις'».

Βακούφ'κο (επίθετο) = εκκλησιαστικό.

Από το τουρκικό ναΚίF = ακίνητο αφιερωμένο σε φιλανθρωπικό ίδρυμα.

πχ: «Του βακούφ'κου τ' αλών' είναι στα Λημουρούδια», «Τα βακούφ'κα τα χουράφια είναι ούλα απουλιάνις!»

Βάξ'μου (ουσιαστικό) = θόρυβος.

Προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα: βάζω.

πχ: «Έκανι ένα βαξ'μου, κι μι ξικούφани».

Βαρβάτου (επίθετο) = το άλογο επιβήτορας.

Από το λατινικό *barbatum* = γενειοφόρος, τέλειος άνδρας.

πχ: «Είχι η Χαράλαμπους ένα βαρβάτου άλογου, του ήξιραν ούλνι στ' περιουχή».

Βαρδαρουκουπάει (ρήμα) = τρέχει άφθονο και με ορμή το νερό, (χρησιμοποιείται μόνο σο γ' ενικό & πληθ. πρόσωπο). Παράχεται από το «βαρβαρίζω» = κροτώ.

πχ: «Στου χουριό βαρδαροκουπούν τα νιρά».

Βασιιστώ (ρήμα) = κουράζομαι, βαριέμαι.

Από το ρήμα βαζγεστίζω που έχει ρίζα τουρκική: *vazgestim*.

πχ: «Τι να κάνειη γ'ναίκα, βαζ'γιέστ'σι να καρτιράει κάθι μέρα ως τα μισάνυχτα αυτόν του μιθουκλιάρ'».

Βασμούρα (ουσιαστικό) = συνεχής βουή.

Από το «βαβούρα», ηχομιμητική λέξη = βουή όχλου, θόρυβος.

πχ: «Η βρουχή σταμάτσι σ' μούχρια, αλλά μια βασμούρα ακούγ'νταν στου λάκκου στα Πλατανούδια ως του προνί», «Έχω μια βασμούρα στ' αυτιά μ', δεν μπουρώ να ησυχάσου».

Βασταγαριά (ουσιαστικό) = ξύλινο φορείο χρήσιμο για την μεταφορά βαριών αντικειμένων (κυριολεκτικά). «Βασταγαριές» λέγονται και τα διχαλωτά στην άκρη ξύλα που χρησιμοποιούν οι υλοτόμοι για να στηρίζουν το σχοινί του σαμαριού του ζώου και να φορτώνουν πάνω σε αυτό ξύλα.

Παράχεται από το ρήμα «βαστάζω» – «βαστώ». «Βαστάζος» = ο γάιδαρος. Συχνά η λέξη «βασταγαριά» χρησιμοποιείται μεταφορικά:

πχ: «Βασταγαριά π'σι χρειάζιτι για να γεν'ς άνθρουπους».

Βατεύει (ρήμα) = χρησιμοποιείται μόνο για τον κόκορα όταν γονιμοποιεί την κότα.

Από το αρχαίο «βατέω» = μαρκαλίζω, επιβαίνω θηλυκού < βαίνω.

Παραγωγο: **αβάτευτα** = άσπορα αυγά.

πχ: «Κράτ'σα υπέρσ' έναν πέτ'νου να βατεύει τ'ς αρνίθις, να βγάλουμι κανένα π'λούδ'», «Έβαλα στ'ν κλουσαριά είκουσ' αυγά: Τα δέκα βγήκαν π'λούδια. Τα τέσσερα ήταν αβάτιφτα».

Βατσ'νιά (οπισιαστικό) = τα βάτα.

Από το βάτσινον < βάτινον < βάτος.

πχ: «Τι άτιμις είναι αυτές οι βατσίνιες. Του χ'μώνα τ'ς ξιπατών'ς, τ'ν άνοιξ' ξαναφυτών'».

Βιδουλόγους (ουσιαστικό) = κατσαβίδι.

Βιριάν'ς (επίθετο) = ερειπωμένος, ανεπρόκοπος.

Από το τουρκικό *virane* = ερείπιο, έρημο οικόπεδο

Το ουδέτερο: βιριάν'κου = παλιό, άχρηστο.

πχ: «Νε σπιτ' έχ', νε νοικοκυριό. Είναι ντιπ βιριάν'ς», «Είχα ένα βιριάν'κου βαρέλ', μα χάλασι».

Βιτούλ' (ουσιαστικό) = χρονιάρα γίδα.

Από το λατινικό *vitulum* = μοσχάρι.

πχ: «η Κώττσιους έσφαξι δυο βιτούλια στα βαφτίσια τ' πιδιού τ'».

Βόλ' (ουσιαστικό) = νοικοκυριό.

Από το «βολή» = ευκολία.

πχ: «Τήγης μουρή στου σπίτι τ'ς; Τι βόλις έχ';»

Βουσκιός (ουσιαστικό) = το βόσκημα των αλόγων τη νύχτα.

πχ: «Τήγαμι στου βουσκιό, έστρουδαμι να κοιμ'θούμι κι μας πλάκουσαν τα κ'νούτεια, σύννιφου».

Βρακουζούνα (ουσιαστικό) = το σιρίτι που κρατάει στη μέση το μπενιβρέκι και το βρακί.

Από τη σύνθεση «βράκα + ζώνη».

πχ: «Σφίξι καμπόσου τα' βρακουζούνα σ', να μη σι πέφτ' χαμ'λά του μπενιβρέκ'», «Γρακίνα πάρι του θηλειαστήρ' κι πέρασι μι μια κινούργια βρακουζούνα, στου βρακί μ'».

Βρακουθ'λιά (ουσιαστικό) = θηλειά μέσα από την οποία περνά το βρακοζώνι.

Από τη βράκα + θηλειά.

πχ: «Ξισκίσ'καν δυο βρακουθ'λιές κι τουν έπισι του βρακί στα κότσια».

Βραντανίζου (ρήμα) = επιπλήττω, μαλώνω.

Πρόκειται για το ρήμα «βραδανίζω» (το χρησιμοποιεί ο Ησύχιος), που προέρχεται από τη ρίζα *Frād-*.

πχ: «Να έρτ'ς νουρίς γιατί θα βραντανίζ' η πατέρας».

Βρουχός (ουσιαστικό) = μεταξωτή κλωστή.

Από το αρχαίο ελληνικό «βροχός» = θηλειά.

πχ: «Η Κατίνα ίβγαλι βρουχό μπολ'κου», «Τα νυφικά τα έφκίαναν με βρουχό».

Γ

Γ(ε)ιανίσκου (ρήμα) = θεραπεύομαι, γιατρεύομαι.

Προέρχεται από την υποτακτική του αορίστου (υγιάνω) του ρήματος υγαιίνω.

πχ: «Του χέρ' αρχίν'σι να γιανίσκ'».

Γαστέρα (ουσιαστικό) = μπουκάλι.

Παράχεται από το αρχαιοελληνικό «γαστήρ» = κοιλιά.

Παράγωγο: γαστιρούδα.

πχ: «Σύρι γιόμουσι τα' γαστέρα λάδ'».

Γιαβάσκους (επίθετο) = ελαφρύς, ήρεμος.

Προέρχεται από το τουρκικό *yanas*.

πχ: «Είχα ένα γιαβάσκ'κου ζώου, δυο ώρες είναι να πάει στου χουράφ'».

Γιάγμα = αρπαγή.

Από το τουρκικό *yağmıa* = λεηλασία.

πχ: «Μπήκαν τότε στον “χαλασμό” οι Τούρκ’ στου χουριό κι τα έκαναν χιάχμα».

Γιαρίζου (ρήμα) = μου πέφτουν οι τρίχες.

Από το «γιαράς» (ουβ. αρβ.) = πληγή, κι αυτό από το τουρκικό *yağa* = πληγή, τραύμα, έλκος.

πχ: «Τα χίδια τ’ν άνοιξ’ γιαρίζ’ν».

Γιατάκ’ (ουσιαστικό) = κρεβάτι, κατάλυμα.

Από το τουρκικό *yaṭakı* = κατάλυμα, ενδιαίτημα.

πχ: «Βρήκα του γιατάκ’ τ’ λαχού κι έβλα τα σκ’λιά. Δεπρόφτακα να κάνου δυ σκέλια, μπράστ’ η λαχός πι τάχ’ κι», «Καθένας προτιμάει του θ’κότ του γιατάκ’».

Γιόμα (ουσιαστικό) = καταμεσήμερο.

Από το αρχαίο: *γεύμα*.

πχ: «Τι βρε ήρτις απάν’ του γιόμα ξισκούφουτους; Θα σι τσιρώσ’ η ήλιους».

Γιουρουντώ (ρήμα) = ορμώ, κάνω έφοδο.

Προέρχεται από το τουρκικό *gürümce*, κι αυτό από το ουσιαστικό *gürüm* = γιουρούσι.

Στα δημοτικά τραγούδια χρησιμοποιείται το ρήμα *γιουρουστάω*.

πχ: «Μι γιουρούντ’σαν τα σκ’λιά».

Γκ’ντίνα (ουσιαστικό) = σύννεφο, κύμα.

πχ: «Ίκει που ήμαν τ’λιχμένους με τ’ν κάπα, έρχιτι μια γκ’ντίνα αέρα κι τσακίζ’ ένα κλαδί».

Γκαβός (επίθετο) = στραβός, αυτός που δεν βλέπει.

Από το λατινικό *canis* = τυφλός.

πχ: «Χ’τάζι μπρουστά σ’, ρε γκαβέ».

Παράγωγο: **γκαβαμάρα**.

πχ: «Μόλις σ’κώθ’κα είχα μια γκαβαμάρα! Δεν ίχταζα μπρουστά μ’ντιπ».

Γκαβώνουμι (ρήμα) = τυφλωνομαι, στραβώνομαι, θαμπώνομαι.

Από το λατινικό *canis* = στραβός, τυφλός.

πχ: «Ταπείνουσι μουρή Λέν’ τ’ λάμπια, γιατί μι γκαβών’».

Αόριστος: **γκαβάθ’κα**

πχ: «Όλ’ νύχτα έκλουθα για να μπειτίσου, κι τώρα γκαβάθ’κα απ’ τ’ νύστα».

Γκιζιρνιώ (ρήμα) = τριγυρνιώ άσκοπα.

Από το τουρκικό *gezmeκ* = περπατώ, ταξιδεύω.

πχ: «Γκιζιρνιούσα σ’τ Σαλουνίκ’ τζιάμπα κι βιρισέ. Πουθινά δε βρήκα φ’τίλ’ για του τσιακμάκι μ’».

Γκιουσέμ’ (ουσιαστικό) = ο δυνατός τράχος που οδηγεί το κοπάδι.

Από το τουρκικό *Koçem*, που έχει την ίδια σημασία.

πχ: «Μπρουστά πααίναν’ καμαρουτά τα γκιουσέμια μι τα τρανά τα κ’δούνια κι ακ’λουθούσι του κουπάδ’».

Γκιώνουμι (ρήμα) = χώνομαι, ζητώ το λόγο από κάποιον και τον εκνευρίζω.

πχ: «Μη μι γκιώνουσι γιατί θα τ’ φάς τ’ν παταριά», «Μι σκάλουσι η Γιώρ’ς κι μι γκιώθ’κι για τ’ ζημιά που τουν έκανα στου τσιαίρ’».

Γκόλιαβους (ουσιαστικό) = γυμνοσιάλιαγκας, γυμνός (μεταφορικά).

Από το αρχαίο ελληνικό *κοχλιάς*.

πχ: «Μόλις σταματ’σι η βρουχή, γιόμουσ’ η τόπους γκολιαβοί», «Τι βρε μι βγήκες γκόλιαβους θα παγώ’εις».

Γκούτ’κας (ουσιαστικό) = το πίσω μέρος του κεφαλιού.

Από το αρχ. *κοττίς* < δωρικό *κοτίς* = παρεγκεφαλίδα.

πχ: «Τήρα ένα κασκέτου για του κρύου αλλά κρυών' η γκούτ'κας», «Έσκυφα στον κατώι να βγάλου κρασί κι πέφτ' μια γαστέρα κι μι κρούει στον γκούτ'κα».

Γραμμένο (χρήση ως
ουσιαστικό) = όμορφο, περιποιημένο.

πχ: «'Ηρτι μια Αδαμιώτ'σσα κι είχι ένα κουρμί γραμμένο!», «Τήρα να διώ τ'ν προίκα ούλα ήταν γραμμένα».

Δείξους (επίθετο) = τέτοιος.

Προέρχεται από τον μέλλοντα του ρήματος δείχνω, δείξω.

πχ: «'Η τέτχιους, η πάδχιους, η δείξους, η πίζους».

Δέοντα (ουσιαστικό) = τα χαριετίσματα.

Από το ουδέτερο πληθυντικού αριθμού της νμετοχής του ρήματος δέω = έχω ανάγκη.

πχ: «'Αντι στον καλό κι τα δέοντα στ' Βασίλου».

Δέσ' (ουσιαστικό) = φράγμα ποταμού φτιαγμένο με πρόχειρα μέσα.

Από το αρχαίο ελληνικό ρήμα «δέω» = δένω.

πχ: «'Ερ'ξι μια μπόρα και πήρι τ'δέσ' δια κάτ' στου πουταμ'», «'Εφκιασι η γιρου-Παναής μια δεσ'σ'Μπαχτσέδισ, κι σώθ'κι η κόσμους».

Διαγούμ'σα (ρήμα) = άρπαξα, αφάνισα.

Από το «διακομίζω» = μεταφέρω.

πχ: «'δυο κλέφτις βέφ'καν στ' αμπάρ' κι διαγούμ'σαν είκουσ' σακιά στάρ'».

Διακονεύω (ρήμα) = ζητιανεύω.

Από το αρχαίο ελληνικό ουσιαστικό «διακονία» = υπηρεσία

Παράγωγα: διακονιάρης = ζητιάνος, διακονικά = το πιάτο με το φαγητό που προσφέρει στο πανηγύρι τὰ 'Αϊ-Λιά η εκκλησία.

πχ: «'Μια ζουή τέτοιους ήταν. Διακούνιβι στα χουριά», «'Ηρτι ένας διακονιάρ'ς και μη χύριβι κανένα σακάκ'».

Δικανίκ' (ουσιαστικό) = ξύλινο ραβδί που χρησιμεύει για στήριγμα στο περπάτημα.
Η πράξη ξυλοκοπήματος (μεταφορικά).

Παράγεται από το «δεκανίκι», αυτό από το ουσιαστικό «δέκανος», και αυτό με τη σειρά του από το λατινικό «decanus». «Δεκανίκια» αρχικά ήταν τα ραβδιά των δεκανέων.

πχ: «'Τσάκ'σι του πουδάρι τ' κι χυρίζ' μι τα δικανίκια».

Δουκιούμι (ρήμα) = θυμάμαι.

Προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα δούω = θυμάμαι, συνέλαβα την ιδέα.

πχ: «'Αμα δουκ'θω θα σι φέρω ψάρια».

Δρασπέτ' (επίθετο) = πολύ ξυνό.

Από το «δρασπέτσι» (= ξυνό) και αυτό από τη σύνθεση των διδράσκω + πέτομαι.

πχ: «'Εμασα μια μπουζ'νάρα δαμάσκ'να, μα ήταν ξ'να δρασπέτ'».

Δρουμί (ουσιαστικό) = χειρόβολο από στάχνα.

Προέρχεται από το ουσιαστικό δράγμα.

πχ: «'Γιόμισι του χουράφ' δρουμιά».

Ε

Είνουρο (ουσιαστικό) = όνειρο

Από μετάθεση (μετατόπιση) του βραχύχρονου -ο σε άλλη θέση μέσα στην ίδια λέξη όνειρο.

πχ: «Είδα ιψές ένα άχαρου είνουρου, που μ' έσκιαξι. Ξύπνησα κι ως του προυί δε ξανακ'μήθ'κα».

Έμ (σύνδεσμος) = και, επίσης.

Παράχεται από το τουρκικό hem = και.

πχ: «Έμ ετσ' έμ αλλοιώς».

Εξόν = εκτός.

Προέρχεται από τη σύνθεση της πρόθεσης εκ με την μετοχή του ειμί = ον, με σημασιολογική επίδραση του = έξω.

πχ: «Ήταν ούλνοι, εξόν τουν Πρόεδρο».

Έρ'ντας (μετοχή) = ερχόμενος.

πχ: «Έρ'ντας η πατέρας απ' του χουράφ', να πουτίσ' τα πράματα (= ζώα)».

Z

Ζ'λάπι (ουσιαστικό) = ζώο του δάσους (λύκοι, αλεπούδες) μεταφ. = το ζωηρό παιδί.

Παράχεται από το μεσαιωνικό «ζουλάπι(ο)ν» κι αυτό από το ρουμάνικο zularpe, με την ίδια σημασία.

πχ: «Γιόμουσι η τόπους ζ'λάπια».

Ζαχάρ' (ουσιαστικό) = άνθρωπος χωρίς αξία (χρήση μεταφορική), κυνηγετικό σκυλί (χρήση κυριολεκτική).

Παράχεται από το μεσαιωνικό «ζαχάριον», που είναι υποκοριστικό της αραβικής λέξης zakar.

πχ: «Πάπι ρε ζαχάρ' μη σι τ'νάξου καμιά...».

Ζαΐφ'κους (επίθετο) = αδύνατος, νηστικός, καχεκτικός.

πχ: «Βάρισαν ένα γρουνούδ' ντιπ ζαΐφ'κου ήταν».

Ζαμάν (ουσιαστικό) = καιρός.

Προέρχεται από το τουρκικό ζακιάπ.

πχ: «Χρόνια κι ζαμάνια έχου να δριώ».

Ζαμπν'ίζου (ρήμα) = αδυνατίζω.

Προέρχεται από το τουρκικό zebun.

πχ: «Η γίδα ζαμπουν'σι».

Ζαμπούν'κους (ουσιαστικό) = ισχνός.

Προέρχεται από το τουρκικό zebun

πχ: «Ψ'λό, πιρ'ήφανου του μ'λάρ, μα λίγου ζαμπούν'κου».

Ζαπώνω (ρήμα) = αρπάζω κάτι και το διατηρώ στην κατοχή μου.

Από το τουρκικό zarf = κατοχή, σύλληψη.

πχ: «Ζάπουσι του χουράφ' στον Άγγανου, όταν πέθανε η πατέρας, κι τώρα δε μι του δίν'», «Μόλις γύρ'σι απ' την άλλ' η μαχαζάς, ζαπών' η Κώτσους τα λουκούμια κι γένιτι άφανους».

Ζευζέκης (ουσιαστικό) = ζημιάρικος, πονηρός.

Από το τουρκικό zenzek = ανόητος, μωρός.

πχ: «Α ρε ζιβζέκ' άμα σι τσακώσου, θα διείς πόσις θα φας».

Ζήτ'λας (ουσιαστικό) = ζητιάνος.

Από το ρήμα ζητώ + κατάληξη -ούλας.

πχ: «Τά χασι ούλα στα χαρτιά κι τώρα γυρνάει σα ζήτ'λας».

Ζιβγαρίζου (ρήμα) = οργώνω.

Από το ζευγάρι των ζώων που βέρνουν μαζί το αλέτρι στο όργωμα.

πχ: «Έχ να ζιβγαρίσου ακόμα τ' Χατζή κι του Γιουφύρ' κι του Μ'σουράχουνου του μ'σό», «Σύρι να ζιβγαρίεις τουν κήπου να σπείρουμι χασ'λαμά».

Ζιγκιά(ουσιαστικό) = αναβολέας σέλας.

Από το τουρκικό *uzengi*.

πχ: «Εβάλι τα ζιγκια μι τα σπιρούνια στ' κινούργια τ' σέλα κι ήταν μο' καμάρ'».

Ζιρβά (επίρρημα) = προς το αριστερό μέρος.

Από το ζαβρός < ζαβρός < ζαβός.

πχ: «Ψάλλει ζιρβά ο βασιλιάς, δεξιά ο πατριάρχης».

Ζιρβός = αριστερόχειρας.

πχ: «Τουν είπι, τουν ξαναείπι η δασκάλα κι η δάσκαλους να γράφ' μι του δεξί του χέρ', αυτός δεν ακούει. Απόμ'νι ζιρβός».

Ζμπιρίλουγκου (ουσιαστικό) = νοικοκυριό, περιουσία.

Πρόκειται για παραφθορά της σύνθεσης: συν + περί + λέγω (= συλλέγω).

πχ: «Έβ'γι κι πήρι καταπόδι ούλου του ζμπιρίλουγκου».

Ζούδι (ουσιαστικό) = αγρίμι, αλλά και ζωύφιο.

Από το αρχαίο ελληνικό ουσιαστικό «ζώδιον», υποκοριστικό της λέξης «ζών».

πχ: «Μι τσιπ'σι ένα ζουδ' κι μι τρώει η ράχη μ'», «Γιόμουσαν τα λαγκάδια, σια κατ' στ' Τζιάγκκα, ζούδια».

Ζούλα (ουσιαστικό) = πολύ ώριμο φρούτο.

Από το ρήμα «ζουλώ», αυτό από το μεσαιωνικό ρήμα «ζουλίζω», και αυτό από το ρήμα «δουλίζω».

πχ: «Τήγαμι στ'ς αχλαδιές κι εμάσαμι ζύλις», «Δεν έχ' δόδια κι τρώει μο' ζούλις».

Ζουρώ (ρήμα) = ζαρώνω από το φόβο σε κάποια γωνιά.

Παράχεται από το μεσαιωνικό ρήμα «ζαρώνω».

πχ: «Ζούρ'σι αυτού κι μη βγαίν'ς ντιπ».